

Särtryck ur

CJP NYHETS BREV

Nr 46:1 December 2008

MELLAN MYT OCH VETENSKAP

av Erik Nisser

I en filmad intervju någon gång på 1980-talet får Marie-Louise von Franz den förkättrade frågan om Jungs psykologi egentligen kan betraktas som en vetenskap? von Franz svarar, för ovanlighetens skull en smula svävande, att den jungianska psykologin kanske snarast är att se som ett slags "vishetslära", lite grann som en del av de gamla grekernas filosofiska skolor, som innehöll hela recept för hur ett meningsfullt liv bäst bör levas.

Erik Nisser, fil kand och översättare, är CJP/IDPs kursadministratör. Seminarielärdare inom områdena drömpsykologi samt symbolik och symbollära. Ämnesansvarig för området symbolik och symbollära.

Epikuréer, stoiker, kyniker och pytagoréer, för att nu bara nämna några, hade allesammans sina respektive utmejslade och många gånger mycket finurliga och avancerade världsbilder, och utifrån dessa skilda teorier om hur världen och människan är beskaffade drogs sedan olika slutsatser om hur livet ska levas på bästa sätt. Med visst fog kan man säga att de här skolorna stod för sin tids positiva psykologi – de sökte framför allt ett svar på frågan om vad som är "det goda livet".

Inte desto mindre måste man säga att von Franz svar på frågan om den jungianska psykologins vetenskaplighet är rätt förbryllande, i synnerhet som Jung själv under hela sin karriär kämpade med att framställa och legitimera sin psykologi som just helt och hållet vetenskaplig. "Jag är enbart en empiriker", ljöd hans enträgna mantra, omtaget i otaliga intervjuer, artiklar och skrifter, ibland med ett märkbart styng av uppgiven förtvivlan. Hans tankar mötte stort motstånd från många håll och han beklagade sig ofta över att han blev så missförstådd. Och det kan man enkelt konstatera: det är oerhört lätt att missförstå Jung och väldigt svårt att riktigt förstå vad han menar, vilket jag tror alla som försökt att tränga in lite djupare hans tankevärld kan hålla med om.

Hur som helst – här verkar föreligga en motsättning mellan von Franz syn och Jungs egen.

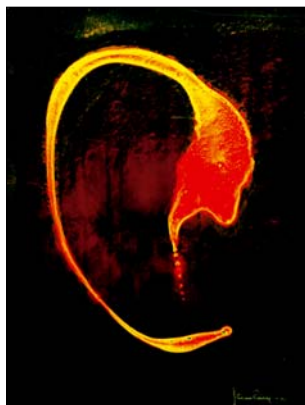
CJP NYHETS BREV

ISSN 1652-2125

Utges av CJP Centrum för Jungiansk Psykologi AB två ggr/år (juni och december). Upplagga 5.000. Ansv. utgivare: Gunlög Raihle.

Vishetslära står mot vetenskap. Men kanske är denna motsättning endast skenbar, kanske syftar de två på helt olika saker när de talar om vishetslära respektive strikt vetenskap.

På 1930-talet gjorde Jung en mer formell skillnad mellan två block av tanke och metod, vad han kallade "komplex psykologi", å ena sidan, och "analytisk psykologi", å den andra. Med komplex psykologi menade han sin teoretisk

"Mellan Myt och Vetenskap"
Olja 32 x 44 cm av Håkan Raihle

ka psykologi, alltså den vetenskapligt formulerade delen. Flera har trott att beteckningen komplex psykologi egentligen syftar på komplexteorin, men så är inte fallet. Det handlar i stället om den rent teoretiska formuleringen av komplexa, dynamiska, psykiska system samt dessas inbördes relationer och sammansatta styrkeförhållanden och transformationer. Den analytiska psykologin, däremot, rör den praktiska tillämpningen av teorin i behandlingssituationen eller, varför inte, i det vardagliga livet. Till den analytiska psykologin hör således sådana saker som jungiansk drömtolkning, aktiv imagination och så vidare, allt praktiska metoder som syftar till att, i bästa fall, nå en något högre grad av självkänedom och medvetenhet.

En parallell till denna uppdelning i teoretisk

formulering och praktisk metodologi har vi i den uppspaltning man gör vid svenska universitet i teoretisk och praktisk filosofi. Den teoretiska filosofin behandlar rent logiska, ontologiska, epistemologiska (kunskapsteoretiska) och vetenskapsteoretiska problem, medan den praktiska filosofin tar sig an praktiska frågor, däribland den politiska filosofin, och värdefrågor, till exempel moraliska och etiska spörsmål. Man har invänt att denna uppdelning gör våld på de historiska filosofernas tankebyggen, som alltid har formen av hela system där både teori och praktik ingår i ett odelbart helt. Det är sant, men totalsystemens tid är väl på det hela taget förbi, och de moderna tankebyggena har alltmer karaktären av "lapptäcken" – en tanke här, en insikt där, en föreställning om hur det skulle kunna vara på det eller det området, och en annan idé om något tredje. Till denna kategori hör bland andra Jung, som aldrig gjorde något mer helhjärtat försök att samla sina tankar till något som liknade ett sammanhållet helt. Jag tror helt enkelt han var viss om att ett sådant projekt är dömt att misslyckas – och därav beteckningen "komplex psykologi" för den teoretiska, vetenskapliga sidan av sitt psykologiska tänkande.

Men den här bodelningen föll snart mellan stolarna. C.G. Jung-institutet i Zürich var till exempel från början främst tänkt som ett forskningsinstitut, och Jung talade vid invigningsceremonin om "denna minnesvärda dag då portarna slås upp till ett institut för komplex psykologi" – komplex psykologi, inte analytisk, märk väl. Betoningen låg alltså på psykologin i sig snarare än på psykoterapeutisk praxis. Det dröjde dock inte länge förrän undervisningen vid institutet mer och mer gick ut på att utbilda analytiker praktiskt. Jung själv hade inget större inflytande över verksamheten, utan denna styrdes in på nya banor av andra krafter. Kärnfysikern Wolfgang Pauli stod från början som institutets "vetenskapliga skyddspatron" och funderade en bit in på 1950-talet allvarligt på att avgå i protest mot

den vetenskapliga förfleckningen, men ville vänta tills Jung gått bort för att inte göra honom besviken. Pö om pö suddades gränserna ut mellan teori och praktik. Den strängt vetenskapliga psykologin kördes över av dess praktiska tillämpning. Man var mer intresserad av analys och (över)personliga erfarenheter än av psykologisk grundforskning och teoretisk formulering. Den komplexa psykologin fick således träda tillbaka till förmån för den analytiska. Och efter inte mer än några årtionden kom lustigt nog beteckningen "analytisk psykologi" att stå också för den vetenskapliga delen. Av ett differentierat helt – det vill säga ett psykologiskt tänkande differentierat i en teoretisk del och en praktisk tillämpning – blev en något mer odifferentierad hybrid, vilket leder tankarna till en form av regression.

Det här är en av historiens många ironiska vändningar, och jag tror den ligger till grund för den möjligen skenbara motsättning som nämndes inledningsvis, den mellan vetenskap och vishetslära. När Jung med vitnande knogar vidhöll att hans psykologi byggde på empiriska data (nämligen det omedvetnas manifestationer i form av drömmar, visioner, fantasier, myter och så vidare) och därför var att betrakta som en vetenskap, menade han sin *komplexa psykologi*. När von Franz säger att Jungs psykologi är en sorts vishetslära, syftar hon mer på det som från början kallades för "analytisk psykologi", det vill säga på det som vi idag mer allmänt kallar jungiansk *analys*.

Vad är det då som skiljer dessa två? När det gäller just psykologin tillstöter över huvud taget ett stort problem. Föremålet för en vetenskaplig psykologi är detsamma som det som formulerar teorin – det vill säga psyket studerar sig självt. Jung var kanske den förste att påpeka denna kniviga situation. Alla andra vetenskaper rör sig om något som är skilt från det vetenskapande subjektet, men psykologens vetenskapande subjekt ligger *inbäddat* i det föremål som forskningen gäller, i psyket självt. I samma stund som psykologen formulerar en teori agerar han alltså *praktiskt* i det medium han studerar – det ligger i sakens natur att skillnaden mellan teori och praktik redan från början är mindre tydlig än för andra vetenskaper.

Ingen teori, alltså ingen formulering av iaktagna regelbundenheter eller statistiska samband går heller att framställa utan medverkan av människans meningssökande instinkt. Människan söker instinktivt mening i allt hon möter, låt vara att det inte är samma typ av mening hon söker överallt. Det är ju skillnad på mening som innebörden av ett ord, till exempel, och på "meningen med livet", men det är samma meningsinstinkt som ligger bakom sökandet i ömse fall. När det gäller psykologi söker meningsinstinkten efter mönster, för-

klaringsmodeller och allmänna förhållanden i människans psykiska liv – och den söker samtidigt beskriva sig själv som meningsskapande drift. Det blir alltså samma situation som ovan – en del av det forskande subjektets "verktyg", meningssökandet, blir identiskt med det utforskade objektet.

I en grundläggande bemärkelse kan man säga att psykologin handlar om hur människan i olika former skapar mening i livet, men däremot kan psykologin aldrig svara på *vad* som är meningen i eller med livet. En vetenskap kan i viss mån beskriva världen och livet samt ge tänkbara förklaringar till diverse fenomen (vem vet var vetenskapens gränser går?), men den kan aldrig utsäga något om meningen med världens existens eller livet. Den uppgiften tillfaller snarare en viss del av meningssökandet och meningsskapandet själva – vetenskapen kan utforska *hur* de fungerar, men inte förestava *vad* de producerar.

I alla tider har formuleringen av "meningen med livet" varit mytens uppgift. Och människan har alltid haft ett behov av att livet till synes har en mening – hon har alltså alltid haft behov av en myt. Jung skriver om detta:

Behovet av mytiska utsagor är tillfredsställt, om vi har en åskådning som tillräckligt förklarar meningen med människans existens i världsalldet ... Meningslöshet förhindrar livets fullhet och betyder därför sjukdom. Mening gör däremot mycket, kanske allt, möjligt att utvärda. Ingen vetenskap kommer någonsin att ersätta myten, och ingen myt kommer någonsin att kunna skapas av vetenskapen. (Mitt liv, sid 315)

Vetenskapen kan inte skapa någon myt och inte redogöra för meningen med livet. Och eftersom psykologin i Jungs ögon är en äkta vetenskap – till och med "vetenskapernas vetenskap", i och med att psykologin försöker utforska själva substratet eller subjektet för allt vetenskapande: psyket självt – kan alltså psykologin inte uttala sig om livets mening och aldrig tjäna som en myt. Den kan aldrig skapa en meningsfull bild av min plats i världen, det vill säga den kan aldrig förse mig med en hel världsåskådning. Jung igen:

Många tycker sig numer ana en världsåskådning i den jungianska psykologin. Jag kan bara önska att jag vore en av dem, för då skulle jag slippa forskandets och tvivlets mödor och klart och tydligt kunna säga vilken väg som går till paradiset ... En vetenskap kan aldrig vara en världsåskådning, endast ett verktyg med vars hjälp en sådan kan byggas. (CW8, sid 376f)

Det här är ett annat sätt att säga att sådana storheter som mening, världsåskådning och myt ligger *bortom* vetenskapen, alltså bortom

gränsen för vad vi tycker oss kunna säga att vi *vet*, bortom gränsen för det kända. Och det som ligger bortom det kända kan bara, i den mån det över huvud taget träder oss till mötes, föresväva oss i symbolisk skepnad. Av det skälet kan man säga att den jungianska *analysen* är en situation, ett forum eller en "ort" där det i bästa fall skapas existentiell mening. Hela behandlingssituationen handlar ju om att underlätta för klienten att med det omedvetnas hjälp, alltså utifrån drömmar, fantasi, lek eller vad det nu rör sig om, komma sin personliga myt och sin unikt individuella "livsmening" på spåren. Här är det viktiga inte främst *hur* meningsinstinkten opererar, utan *vad* den producerar.

Självfallet är analysituationen inte det enda forum som erbjuds för dessa stora och svåra frågor. Livet självt – och dess slutmål, döden – är den stora arenan. Men eftersom vi började denna lilla tankegång med en uppsplättning i just jungiansk psykologi och jungiansk *analys*, är det hit jag vill komma. När von Franz i intervju situationen, lite *on the spur of the moment*, säger att den jungianska psykologin snarast är att se som en "vishetslära", antar jag att hon syftar på en blandning av både den jungianska psykologin som just ett verktyg för byggandet av en världs- eller livsåskådning och på jungiansk *analys* som en verkstad för detta ändamål. Men det blir något av en ohelig allians, för det är oerhört viktigt att hålla isär dessa saker i tanken.

Precis som Jung säger i citatet ovan är det många som tror att hans vetenskapliga rön är detsamma som en livsåskådning, att hans teori är ett svar på frågan om livets mening. Det leder väldigt fel, för då görs helt hastigt och lustigt hypoteser om till fakta – "arketyp" hypostaseras till exempel som en verkligt existerande visuell bild, "det kollektivt omedvetna" som en reservoar av symboler. Inget kunde vara mer fel – det rör sig i det förra fallet om en ren representationsmöjlighet, i det senare om ett gränsbegrepp, i bägge fallen om transcendenta företeelser vars verklighet vi på intet sätt kan bestämma annat än genom deras verkningar. Och då befinner vi oss genast på ett annat plan – i ett enskilt psyke där verkningarna manifesteras som individuella erfarenheter och bidrar till att bilda komplex.

Den jungianska psykologins begrepp är hypotetiska. Ett stort problem är förstås att de syftar på det omedvetna – och hur kan man påstå att man vet något om något som man inte vet, som är omedvetet? Det kan man förstås inte, men utifrån verkningarna går det att formulera hypoteser om verkningarnas källa. Ett annat stort problem är annars att Jung själv många gånger uttrycker sig oklart, precis som von Franz i den nämnda intervjun.

Centrum för Jungiansk Psykologi AB

Vintervägen 29, S-169 54 Solna. Tel/fax 08-83 07 00